

Володимир Половець

ДИНАСТІЯ КАЧАНІВСЬКИХ БЛАГОДІЙНИКІВ

У статті досліджується життя та діяльність визначних представників династії качанівських благодійників – Григорія Степановича, Василя Васильовича (старшого) і Василя Васильовича (молодшого) Тарновських. Як особистості вони були різними, але, володіючи унікальними рисами характеру, життєвим досвідом і суспільними досягненнями, удостоїлися честі бути вписаними в історію, завдяки чому згадуються через століття.

Ключові слова: Качанівка, Тарновські, благодійництво, меценатство, колекціонування, доброчинність, старожитності.

Качанівка – державний історико-культурний заповідник, із яким пов'язані визначні історичні постаті в Чернігівській губернії. Її назва походить від прізвища співака царського двору Федора Качановського, який володів маєтком в середині XVIII ст. Далі історія Качанівки була такою. У 1770 році цариця Катерина II викупила цей маєток і подарувала фельдмаршалу Петру Румянцеву-Задунайському. При ньому тут був зведений панський кам'яний дім, закладений і почав розростатися парк. Згодом палацовий ансамбль в романтичному стилі був зведений як одна з резиденцій президента Малоросійської колегії. Син П. Румянцева в 1808 р. продав садибу багатому поміщику Григорію Почеці, а після його смерті володаркою Качанівки стала дружина останнього Парасковія Андріївна (по першому чоловікові – Тарновська). Саме в цей час палац був перебудований в стилі класицизму й отримав сучасний вигляд. З 1824 по 1897 рр. садибою в Качанівці володіли три покоління поміщиків Тарновських, рід яких, за переказом, брав початок з XIII ст. (2, с. 298; 4, с. 9).

У 1824 р. господарем Качанівки став син Парасковії Андріївни **Григорій Степанович Тарновський** (1788 – 1853), чиновник із особливих доручень Міністерства внутрішніх справ, статський, а згодом титулярний радник, камер-юнкер імператорського двору. Отже, розповімо про першого з качанівських благодійників (16, с. 310; 8, с. 16). Зусиллями Григорія Степановича Качанівка досить швидко перетворилася із невідомого провінційного маєтку в блискучу аристократичну садибу: великий на сто гектарів парк, в якому дуб-тризуб, березовий гайок, що кронами нагадує шапку Мономаха, припали одне до одного дерева на Гірці кохання. У спадок від матері Григорію Степановичу дісталися великі володіння в Київській, Полтавській та Чернігівській губерніях з дев'ятьма тисячами кріпаків. Тут були гуральні, цукроварні, кінні заводи і навіть вовняна фабрика. За успішну підприємницьку діяльність він був обраний членом Вільного економічного товариства в Санкт-Петербурзі. Як багата і відома людина Григорій Степанович мав велику бібліотеку художньої, історичної і публіцистичної літератури. Він зібрав велику колекцію картин західноєвропейських і вітчизняних художників, мав професійний домашній оркестр і театр, підтримував тісні стосунки з К. Брюлловим, М. Глінкою, В. Жуковським, М. Марковичем, В. Григоровичем, секретарем Академії мистецтв, багатьма іншими представниками літературних і мистецьких кіл (17, с. 310; 10, с. 17).

Добре відомий був Григорій Степанович і як покровитель молодих талантів. На його запрошення і його кошти Василь Штернберг, талановитий учень Санкт-

© Половець Володимир Миколайович – доктор історичних наук, професор Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Петербурзької академії мистецтв, упродовж 1836 – 1838 рр. проводив у Качанівці свої каїкули. Академія мистецтв у звіті за 1887 р. висловила подяку Григорію Тарновському за його допомогу молодому митцю, а художника нагородила золотими медалями 1-го і 2-го ступенів. Григорій Степанович зібрав у Качанівці колекцію високохудожніх творів Д. Терніса, К. Брюллова, А. Ван-Дейка, Б. Деннера, І. Айвазовського, О. Кінгерського та інших. За допомогу художникам і любов до мистецтва Г. Тарновського обрали почесним вільним членом Академії мистецтв. Щедро зустрічала сім'я Григорія Степановича в Качанівці Михайла Глінку, Миколу Гоголя. Тараса Шевченка, Миколу Марковича, Віктора Забілу та Лева Жемчужникова (4, с. 9; 21).

Як член вільного економічного товариства в Санкт-Петербурзі він був автором статей з економічних проблем у «Київських губернських відомостях», друкувався в інших виданнях, намагався зрозуміти основи музичного, театрального і художнього мистецтва, за що відомий художник Карл Брюллов, намалювавши портрет Григорія Степановича, підписав: «Мій благодійник Гр. Ст. Тарновський» (1, с. 299; 22).

Щодо характеристики особистості Григорія Степановича, то заслуговує відгук художника Л. Жемчужникова: «Григорій Степанович был оригинал по манерам, по одежде, с музыкальным сумбуром в голове и с таким же понятием о живописи, но при всём этом я нехотя высказываю его смешные стороны, так как он был добр и имел значительные достоинства, хотя бы то, что у него проживали и пользовались гостеприимством такие знаменитости, как Глинка, Шевченко, Штернберг, Николай Андреевич Маркевич» (23; 4, с. 9).

Не маючи своїх дітей, Григорій Степанович у 1837 р. склав заповіт, за яким усі прибутки з його майна мали піти на заснування й утримання медичного факультету при університеті Святого Володимира в місті Києві. Але цей заповіт не набув чинності через претензії на маєток племінників його вітчима Г. Почеки. У 1848 р. Г. Тарновський склав новий заповіт на користь сина свого двоюрідного брата Василя Васильовича Тарновського (старшого). Подружжя Тарновських померло майже одночасно. 7 грудня 1853 р. від запалення легенів померла Галина Дмитрівна Тарновська, а 8 грудня – Григорій Степанович від «виснаження сил і сильного душевного потрясіння». Обоє були поховані 10 грудня 1853 р. в склепі під Георгіївською церквою на території Качанівської садиби. Качанівку та інші маєтки успадкував небіж Григорія Степановича (23; 10, с. 17).

Василь Васильович Тарновський (старший) народився 14 липня 1810 р. в багатодітній дворянській сім'ї. Початкову освіту здобув дома під керівництвом свого батька. Після закінчення Ніжинського ліцею кн. Безбородька та юридичного факультету Московського університету працював в Житомирській гімназії. У Ніжині навчався разом з М. В. Гоголем. Микола Васильович навіть згодом пропонував ректору університету М. Максимовичу влаштувати Василя Васильовича на викладацьку роботу, але смерть батька і турбота за молодших братів і сестер змусила його взяти на себе управління родовим маєтком. Під час навчання в Ніжинському ліцеї разом з М. В. Гоголем відвідували Качанівку, де майбутній письменник справив велике враження на Григорія Степановича (21; 7, с. 310).

Ще з університетської лави Василь Васильович мав потяг до науки. Його цікавили питання народонаселення в Російській імперії, видобутку корисних копалин, шовківництва, скотарства, рибальства, вівчарства, конярства, мануфактурної промисловості, побуту, народної освіти. Він брав активну участь у підготовці реформи 1861 р. В. Тарновський був членом Чернігівського губернського комітету, що займався поліпшенням та облаштуванням побуту поміщицьких селян, членом-експертом редакційної комісії при Головному комітеті з питань селянства, членом Полтавської Тимчасової комісії з питань підготовки реформи. У цей період Василь Васильович пише праці «Общие основания освобождения крестьян по желанию их помещиков в Полтавской и Черниговской, Курской и Харьковской губерниях» і, як вважають дослідники життя і діяльності Василя Васильовича, найголовнішу з них – «О крепостном праве в России и необходимости устранения его» (1857). Праця містить такі розділи: історична довідка про особисті права селян; право вільного переходу селян, які проживали в приватних

володіннях; початок обмеження його за часів Бориса Годунова; введення кріпацтва в Україні імператорським указом 3 травня 1783 р. – через 526 років після проведеного ще татарами перепису населення на Русі (з метою збирання данини) (15, с. 228; 20).

У листі до Григорія Галагана, з яким В. Тарновський засідав у Чернігівському дворянському комітеті з селянського питання, він ділився почуттями і намірами: «Будемо постійно проповідувати, що грішно і аморально під час звільнення оббирати людей, яких ми довели до злиднів, і що необхідно великодушно, по-братерськи поділитися з ними...» (16, с. 42). Як громадський і державний діяч, В. Тарновський був належно поцінований орденами і медалями в пам'ять звільнення селян. За особливі заслуги у підготовці земельної реформи нагороджений Золотою медаллю на Олександрійській стрічці (1861). У 1861 р. він отримав Орден Святої Анни 2-го ступеня, а в 1864 р. – Орден Святого Володимира 3-го ступеня. У тому ж, 1864 р. Василь Васильович (старший) нагороджений бронзовою медаллю «В пам'ять osvободження крестьян» (25; 10, с. 18).

Як для людини освіченої, заможної, для Василя Васильовича (старшого) меценатство не було самоціллю, але він не стояв осторонь культурно-просвітницького руху в Україні. Окрім тісних зв'язків з Миколою Гоголем, він підтримував дружні стосунки з Тарасом Шевченком, Михайлом Максимовичем, Пантелеймоном Кулішем, Опанасом Марковичем, Петром Редькіним, Олексієм Волосковим, академіками живопису Віктором Резановим і Андрієм Горновичем та іншими.

Літо 1854 р. в садибі провів Опанас Маркович з дружиною Марією Віленською. Тут подружжя збило багатий фольклорний матеріал, пізніше використаний у «Народних оповіданнях» Марка Вовчка. Крім того, Василь Васильович надавав Марковичам матеріальну допомогу, якої подружжя сильно потребувало на той час.

Протягом 1853 – 1854 рр. у маєтках Тарновських (Потоках і Качанівці) дістав притулок художник Олексій Волосков. Гостювали в Качанівці Михайло Максимович, Пантелеймон Куліш із Ганною Барвінок, С. Гулак-Артемівський, М. Глінка, В. Забіла, брати Маковські, І. Репін та ін.

Велику допомогу надавав Василь Тарновський (старший) П. Кулішу. Усі твори цього поборника української ідеї, не опубліковані в журналах, видавалися коштом господаря Качанівки, серед них «Записки о Южной России» і роман «Чорна рада». Неодноразово йому надавалася і грошова допомога особисто. Як підрахував сам боржник, він одержав від Тарновських 3660 карбованців. Коли згодом П. Куліш хотів повернути борг, Василь Тарновський (молодший) як спадкоємець батька відмовився його прийняти (21; 15, с. 228).

Найбільшу прихильність Василь Тарновський (старший) виявив до Тараса Шевченка, з яким познайомився ще 1843 р. в с. Потоках. З того часу на запрошення господаря Т. Шевченка був бажаним гостем у Тарновських. В. Тарновський (старший) був близьким до Кирило-Мефодіївського братства. Під час арешту і слідства над Шевченком родина Тарновських переховувала в себе його вірші. Отримавши повідомлення про можливий обшук, дружина В. Тарновського, Людмила Володимирівна (до заміжжя Юзефович), уночі зашила вірші та малюнки Шевченка в матрац, а Надія Василівна, сестра В. Тарновського (старшого), з якою Т. Шевченко хрестив дитину в дяка М. Говядовського і яку потім звав «дорога кумася», дарував їй вірші і малюнки, поклала в ящик все та закопала в саду. Коли минув тривожний час, Надія Василівна і Людмила Володимирівна дістали свої схованки, які у подальшому склали колекцію В. Тарновського (молодшого). Після звільнення Т. Шевченка із заслання В. Тарновський (старший) купив 17 його малюнків, тим самим поклавши початок колекціонуванню творчої спадщини поета (23; 4, с. 14).

Василь Тарновський (старший) був не лише теоретиком, а й практиком освіти, заснувавши народні школи в Качанівці, Антонівці, Парафіївці з доброю оплатою вчителям. Він також особисто разом зі своїми двома синами навчав селянських дітей грамоті.

Отже, Василь Васильович Тарновський (старший), як український етнограф, історик права, громадський діяч і благодійник, не відзначався великою схильністю до колекціонування, проте з листів його дружини Людмили Володимирівни до сина

Василя видно, що їхня сім'я підтримувала дружні стосунки з відомими митцями, замовляла їхні картини, була на художніх виставках. Д. Яворницький так описує лицарську залу в Качанівському палаці: «на всіх стінах, од верху до низу, висіли портрети гетьманів, полковників, генеральних суддів, осавулів, митрополитів, архієреїв, гетьманш, дружин полковникових, різних паннок» (18, с. 139; 20).

Помер В. В. Тарновський (старший) раптово, після бурхливого засідання земства в Чернігові, 16 грудня 1866 р. у віці 56 років. Похоронна відправа відбулася у Воскресенській церкві. Труну з тілом перевезли до Качанівки. У склепі під Георгіївською церквою була встановлена біла мармурова гробниця. У шлюбі з Людмилою Володимирівною Юзефович (1813 – 1898) виховали двох синів: Василя (1838 – 1899) та Володимира (1840 – 1921) і доньку Софію (1847 – 1899) (20; 16, с. 43).

Незважаючи на велику матеріальну допомогу художникам і письменникам, меценатом у повному розумінні цього слова, вважають дослідники, Василь Васильович (старший) не був. Качанівка при ньому залишалася незмінною і лише перейшовши спадкоємно до його старшого сина, Василя Васильовича (молодшого) досягла своєї величі.

Василь Васильович Тарновський (молодший) народився 20 березня 1838 р. в с. Антонівка Пирятинського повіту Полтавської губернії (зараз Варвинський район Чернігівської обл.), де був невеликий маєток його батька. Охрестили дитину в місцевій Покровській церкві. За традицією, що велася, назвали первістка по імені батька – Василем (2, с. 310; 21). У семирічному віці хлопця віддали до відомого в Москві пансіону Еннесса. Збирати українську старовину юнак розпочав ще з часу навчання в Москві, де набував освіту ще до Київського університету. Спочатку то були вирізки з газет, а потім окремі речі купувалися на Сухаревському ринку, в найближчих українських селах і все збиралося в окремій кімнаті. Згодом московську колекцію було перевезено до Качанівки, палацової бібліотеки. Поступово колекція розросталася, і господар переніс її до найбільшої кімнати (13, с. 183; 22).

Не маючи нахилу до службової кар'єри, можливо, взнаки пожиттєвого каліцтва, Василь повністю віддавав себе колекціонуванню, яке переросло в добродійність і меценатство. Навчаючись в університеті на історико-філологічному факультеті, він опановував курс наук, захоплювався багатю сферою людської культури. В. Тарновський (молодший) віднаходив свої експонати не тільки в антикварах, але й докладав немало зусиль у пошуках їх по старопанських маєтках. Багато їздив по селах, листувався з власниками реліквій, радився з провідними вітчизняними вченими: О. Лазаревським, Д. Яворницьким, М. Костомаровим, М. Біляшівським та ін. (10, с. 17; 22).

Значним доповненням качанівської колекції стали знахідки Княжої Гори під Каневом. Наприкінці 30-х рр. XIX ст. до Київських антикварних магазинів поступала велика кількість речей киево-княжої доби, на що звернув увагу Василь Васильович. З'ясувалося, що Княжа Гора була основою літописного міста Родень. Тут селяни часто знаходили крем'яні, срібні й навіть золоті речі. Сподіваючись на легкий заробіток, люди родинами копали Гору. Коштовні речі потрапляли до людей, які в них не розумілися, а то й взагалі зникали за кордоном. Василь Васильович разом зі своїм родичем вирішив купити Гору в її власника, місцевого поміщика. Розкопки були доручені археологу Миколі Біляшівському. Пошукові роботи, які виконувалися коштом В. Тарновського, тільки протягом першого літа до колекції додали півтори тисячі предметів: хрести і хрестики, нашійні гривні, золоті й срібні каблучки, сережки, підвіски, браслети, намиста з коштовного каміння, бронзові люстерка, емалі тощо. Коли основні розкопки закінчилися, земля була продана селянам (16, с. 73; 20).

Одночасно В. Тарновський приділяв увагу громадській діяльності. З 1862 р. він працював кандидатом та мировим посередником у Борзенському повіті Чернігівської губернії, а з 1869 р. отримав чин губернського повітового секретаря. Обирався Борзенським (1869 – 1872 рр.) та Ніжинським (1875 – 1887 рр.) повітовим маршалком. За добросовісну службу В. Тарновський був відзначений орденом Св. Володимира 4-го ступеня (1881 р.) та Св. Анни 2-го ступеня (1883 р.). В. Тарновський одружений був на своїй далекій родичці Софії Васиївні Тарновській (1846 – 1889), яка закінчила

Петербурзьке училище ордена Св. Катерини. Софія була добросердечною жінкою, займалася благодійництвом, була попечителькою Борзенської земської жіночої школи, очолювала Товариство опікунства над пораненими і хворими воїнами російсько-турецької війни (1879 – 1880 рр.), нагороджувалася знаками Червоного Хреста (23; 13, с. 183).

Причетним був В. Тарновський до багатьох важливих подій у культурному житті України. Відомі його пожертви на спорудження пам'ятників Б. Хмельницькому в Києві та І. Котляревському в Полтаві, на видання першого українського історико-літературного місячника «Киевская старина», створення Київської громадської бібліотеки, проведення археологічних досліджень у Канівському повіті, впорядкування могили Т. Шевченка й організацію щорічних гурткових подорожей пароплавом для поклоніння праху Кобзаря (13, с. 183; 22).

З кожним із зазначених благодіянь пов'язаний драматичний сюжет подій, переживань і громадянських поступків господаря Качанівки. Так, впорядкування могили Т. Шевченка відбулося завдяки тривожній телеграмі хранителя могили Т. Шевченка В. Глиносирова в газету «Заря» від 25.10.1882 р. «Могила поета України Т. Г. Шевченка являє собою в даний момент красномовні руїни. Могильний хрест днями звалився до Дніпра, розбившись на два шматки нижче вінця і біля основи. Залишки палять підлітки-пастухи, гріючись від холоду біля насипу могили». Відповідь В. Тарновського не забарилася: «Считаю своим нравственным долгом, во-первых, как личный приятель покойного, а в особенности как горячий поклонник его таланта, принять всецело на себя обязанности приведения дорогой могилы в надлежащий вид». На пропозицію В. Тарновського проект чавунного хреста на могилу поета виготовив академік архітектури В. Сичугов. Співавтором був і сам замовник, який виконав ескіз барельєфа Т. Шевченка та підібрав до надпису на хресті такі слова: «Свою Україну любіть, Любіть її... Во время люте, В останню тяжкую минуту За неї Господа моліть» (13, с. 189; 23).

Улюбленою справою на все життя у Василя Васильовича стало колекціонування. Від свого батька він успадкував традицію купувати речі, твори художників не тільки для поповнення колекції, але й для фінансової підтримки авторів. У формуванні зібрання йому сприяли відомі вчені О. Лазаревський та В. Антонович, а згодом як археолог М. Біляшівський. Енергійно і наполегливо В. Тарновський популяризував свою колекцію. У 1883 р. з його ініціативи і його коштом, за участю відомих учених-істориків побачив світ збірник «Исторические деятели Юго-Западной России в биографиях и портретах. По коллекции Василия Васильовича Тарновського». 1891 р. він видав накладом 100 примірників альбом «Офорти Шевченка в колекції В. В. Тарновського». Великий вклад в культурний розвиток України вніс В. Тарновський (молодший), збираючи все, що нагадувало про Т. Шевченка. Щорічно в шевченківські дні він влаштовував великі поминальні обіди, на які сходилися однодумці та постійно турбувався про впорядкування могили Тараса на Чернечій Горі (16, с. 43; 22).

Окрім шевченківської збірки, яка склала основу теперішнього музею Тараса Шевченка в Києві, в колекції Василя Васильовича (молодшого) було чотириста речей передісторичного періоду, понад тисячу сімсот – князівської доби, вісімсот шістдесят – часів Козаччини, серед них: шаблі Б. Хмельницького, Івана Мазепи, гетьманські булави Б. Хмельницького, І. Мазепи, І. Самойловича, Д. Многогрішного, полковницькі перначі Павла Полуботка, Семена Палія, прапори і корогви Війська Запорозького, тогочасні ікони й оклади до них та ін. (7, с. 147; 22).

Найбільше ж уявлення про колекцію давали видані меценатом каталоги. Перший, 1893 р., присвячений Т. Шевченку, підготував сам колекціонер. Згодом він випустив ще один каталог колекції з описом українських старожитностей. Підсумком всієї сорокарічної подвижницької діяльності господаря Качанівки став каталог усього зібрання, зроблений Б. Грінченком у 1903 р. (5; 21, с. 3).

Д. Яворницький для отримання дозволу на видання книги «Запоріжжя в залишках старовини і переказах народу» скористався не тільки грошима В. Тарновського, ще й родинними зв'язками. У передмові до неї вдячний автор писав: «Издание с таким количеством иллюстраций повлекло за собой немало расходов, и если оно явилось в

несколько более чем обычном виде, то автор обязан этим просвещенному содействию известного южнорусского собирателя древностей В. В. Тарновского, которому и приносит свою живейшую и искреннейшую благодарность» (13, с. 187).

До останніх днів Василь Васильович опікувався родиною Кулішів. Він доклав немало зусиль до підготовки українського видання «Біблії», основним перекладачем якої був П. Куліш. Після смерті письменника впорядкував його могилу в Матронівці, матеріально підтримував його дружину – Ганну Барвінок. У своєму листі до І. Шрага вона писала: «Мені В. В. Тарновський пачку добру грошей давав, як я була перший раз у нього, але ж я посовістилася узяти – ще нічого не тямилася. Він узяв слово – як буде потрібно, щоб до його оберталась...» Після смерті В. В. Тарновського в одному з наступних листів письменниці читаємо: «Яка свята душа зі своїми благородними поривами – жертвами для нашої України!» (22; 10, с. 19).

Василь Васильович Тарновський (молодший) був найяскравішою постаттю серед трьох поколінь Тарновських. Саме йому ми зобов'язані тим, що в Чернігові є чудові колекції українських старожитностей, а в Україні – Національний музей Тараса Шевченка. Він перетворив Качанівку в справжню архітектурно-художню перлину, створив чудовий пейзажний парк – один з найбільших в Україні і Європі, витрачав усі кошти на колекції і меценатство.

У Качанівку на запрошення господарів приїжджали І. Рєпін, М. Врубель, В. і К. Маковські, Д. Яворницький, М. Глінка, С. Гулак-Артемівський, М. Гоголь, О. Лазаревський, В. Антонович, П. Куліш, Ганна Барвінок, М. Біляшівський, П. Забіла, В. Сичугов, художники О. Волосков, О. Апін та інші.

Качанівка настільки зацікавила В. Рєпіна, що тут він упродовж 1880 р. працював над картиною «Запорожці пишуть листа турецькому султану». Ціле літо великий художник писав козацькі реліквії, портрети господарів садиби, пейзажі, знамениту картину «Вечорниці». На картині про запорожців в образі козака в чорній смушевій шапці, праворуч від писаря, зображений сам Василь Тарновський (молодший), який позував художнику (21). Великий вплив на формування історичних знань В. Тарновського (молодшого) мав О. Лазаревський. Він сам поповнював колекцію рідкісними рукописами, гравюрами, старовинними портретами, редагував і коректував каталог шевченківської колекції. Йому ж належала думка передати музей Чернігівському земству (7, с. 618; 22).

Із заяви Василя Васильовича Тарновського (1896 р.): «Составленный мною в течение всей моей жизни музей местных древностей я желал бы, для верного сохранения их, передать в собственность и заведение Черниговскому губернскому земству с тем, чтобы он помещался в старинном доме над Десной, за собором, и был открыт для обозрения его публикой...» (13, с. 119).

З 1889 р. В. Тарновський постійно проживав у Києві, спочатку на розі вулиці Володимирської і майдану Лисенка, згодом – на розі Володимирської і Золотоворітського майдану. В обох приміщеннях під музей відведено було великі зали, там же була бібліотека, яка налічувала понад двадцять тисяч книг. Музей був відкритий для масового відвідування, а Василь Васильович, на той час тяжко хворий, на інвалідній колясці супроводжував відвідувачів і давав пояснення. Кожного року благодійник замовляв пароплав з Києва до могили Тараса. У цій подорожі його супроводжували друзі й однодумці. Серед них завжди були члени редколегії «Киевской старины», на підтримку якої Василь Васильович завжди робив значні внески (7, с. 593; 22).

Меценатство і колекціонування вимагало постійних фінансових витрат. Кошти, які дісталися в спадщину В. Тарновському (молодшому), кінчалися і він змушений був під кінець свого життя продати улюблену Качанівку. Помер Василь Васильович Тарновський (молодший) 13 червня 1899 року. Поховали його в Києві на Аскольдовій могилі, а в 1980-х рр. перепоховали на Звіринському кладовищі (22; 10, с. 19). Справа з музеєм у Чернігові поволі, але просувалася. Борис і Марія Грінченки уклали повний каталог колекції В. В. Тарновського. У жовтні 1901 р. відкрилася експозиція в обладнаному приміщенні. На утримання музею імені В. В. Тарновського земство затвердило кошторис.

Купив Качанівку разом з Парафіївською економією мільйонер-цукрозаводчик Павло Харитоненко. Члени сім'ї Харитоненків володіли Качанівкою двадцять років (з 1898 по 1918 рр.). На жаль, за радянських часів культурні цінності Качанівки були розграбовані. Палац і парк за цей час переходили від однієї організації до іншої, а особливої шкоди зазнали вони в 1925–1935 рр., коли тут розташовувалася комуна безпризорних дітей – дитяче містечко імені Воровського.

У 1981 р. був створений державний історико-культурний заповідник «Качанівка», якому в 2001 р. Указом Президента України наданий статус національного. Почалося відродження унікального палацово-паркового ансамблю, відновлення особливо цінних об'єктів історії, культури та архітектури, пошук документів, картин, меблів, речей з багатой колекції Тарновських. З'явилися і нащадки Тарновських, за ініціативою яких створене міжнародне товариство і благодійний фонд «Друзі Качанівки», яке очолила Тетяна Анатоліївна Хайт-Тарновська, правнучка Василя Васильовича (молодшого). Живе вона в Великобританії. Своєю ідеєю Тетяна Анатоліївна зуміла зацікавити усіх родичів славних предків з різних країн світу. Вони поставили за мету створити в Україні, на батьківщині своїх потомків, міжнародний центр освіти, розвитку талантів і мистецтва, центр культури і туризму – справжню перлину. Міжнародний фонд «Друзі Качанівки» був створений у 1999 році (zareestrovаний в Шотландії) (14, с. 65; 23).

1. Гринченко Б. Тарновские // Киевская старина. – 1893. – Т. ХLI. – С. 533.
2. Довідник з історії України: В 3-х т. – К.: «Генеза», 1999. – Т. 3. – 684 с.
3. Журавльова Г. Нащадки мецената // Родовід. – 1996. – № 2 (14). – С. 24-27.
4. Киплер А.А. К истории рода Тарновских // Скарбниця української культури. Вип. 3. – Чернігів: Сіверянська думка, 2002. – 168 с.
5. Каталог предметов малорусской старины и редкостей коллекции В.В. Тарновского. – Киев, 1893. – Вып. I, Шевченко; Каталог украинских древностей коллекции В.В. Тарновского. – Киев, 1898; Каталог музея украинских древностей. Том II. – Чернигов, 1903.
6. Костомаров М. Тарновський В.В. (1837 – 1899) // Віхи життя і творчості. Енциклопедичний довідник. – К.: Вища освіта, 2001. – 544 с.
7. Лазаревський Г.О. Київська старовина. Спогади. – Київ: МАУП, 2007. – 624 с.
8. Линюк Л.П. Матеріали родини Тарновських у Державному архіві Чернігівської області // Скарбниця української культури. Вип. 2. – Чернігів, 2002. – 168 с.
9. Модзалевский В.П. Тарновские // Малоросійський родословник. – К., 1996. – т. 5. – Вип. 1.
10. Носелевець Н. Родина Тарновських // Родовід, 1996. – № 2 (14). – С. 17-19.
11. Петренко Григорій. Качанівські студії // Пам'ятки України. – 2000. – № 1. – С. 21-40.
12. Половнікова С.О. Історія заснування Музею українських старожитностей ім. В.В. Тарновського мовою документів // Скарбниця української культури. Вип. 2. – Чернігів, 2002. – С. 19-27.
13. Половнікова С.О. В.В. Тарновський і духовні витоки українського патріотизму та благодійності // Скарбниця української культури: Зб. наук. пр. – Чернігів, 2007. – Вип. 8. – 190 с.
14. Тарахан-Берега З. Василь Тарновський та пам'ятник-хрест на Шевченковій могилі // Родовід, 1996. – № 14. – С. 65.
15. Товстоляк Н. Суспільна діяльність В.В. Тарновського (старшого) в період підготовки і проведення реформ 50-х – 60-х рр. XIX ст. // Скарбниця української культури. Збірник наук. праць. – Вип. 12. – Чернігів і Сіверянська думка, 2007. – 238 с.
16. Хорунжий Ю. Рід Тарновських // Україна. – 2000. – № 2. – 41-43 с.
17. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. – К.: Українська радянська енциклопедія. 1990. – 1008 с.
18. Яворницький Д.І. В.В. Тарновський // Хроніка-2000. – 1996. – Вип. 16. – С. 39-172.
19. Эварницкий Д.И. (Д.И. Яворницкий). Запорожье в остатках старины и преда-

ниях народа. – СПб.: Издание Л.Ф. Пантелеева, 1888. – Ч. 1, 2. – 447 с. (Факсимільне перевидання): Київ, 1995. Електронний ресурс:

20. Василий Васильевич Тарновский (старший). Биография. – Режим доступу: people.su.106849 (дата звернення 28.ІІІ.2017). – Назва з екрана.

21. Время и судьбы Качановки. – Режим доступу: vilavi.ru>Время и судьбы>Качановки (дата звернення 9.ІІ.2017). – Назва з екрана.

Качанівка – родина Тарновських. – Режим доступу: exkursovod.ru>446 – Качанівка...taranovskikh.html (дата звернення 10.ІІ.2017). – Назва з екрана.

22. Меценатська діяльність родини Тарновських. – Режим доступу: boOK.net>index.php?р=achapter&.bid=1938&chapter=1. (дата звернення 27.ІІІ.2017). – Назва з екрана.

23. Родина Тарновських. – Режим доступу: ramyatki.ho.ua>ist_postati.php. (дата звернення 11.ІІ.2017). – Назва з екрана.

В.М. Половец

Династия качановских благодетелей

В статье исследуется жизнь и деятельность выдающихся представителей династии качановских благодетелей – Григория Степановича, Василия Васильевича (старшего) и Василия Васильевича (младшего) Тарновских. Как личности они были разными, но, владея уникальными чертами характера, жизненным опытом и общественными достижениями, удостоились чести быть вписанными в историю, благодаря чему вспоминаются через столетия.

Ключевые слова: Качановка, Тарновские, благотворительность, меценатство, коллекционирование, благодетельность, стародавности.

V. Polovets

Dynasty of Kachanivka philanthropists

History of Chernihivshyna (Chernihiv area) keeps memory of many outstanding people who are related to Kachanivka. Kachanivka was a home place for Fedir Kachanivsky, the singer of the Russian Tsar's court. It was the residence of P. Rumiantsev-Zadunayskyi, the President of Malorossiya Kollegium. Since 1827, this mansion had been the landowners Tarnovsky's country estate for three generations. Hryhoryi Tarnovsky (1786-1853) was the first of them by whose efforts Kachanivka turned into an attractive aristocratic mansion. As a patron of young talents, he built a collection of works of high artistic value. He was an honorary member of the Academy of Fine Arts.

Under his will, his older cousin Vasyl Tarnovsky, Sr. (1810-1866) inherited the mansion. Vasyl had University degree and from his student's years was interested in sciences. Among his academic works, the most important is "On Selfdom in Russia and Need to Remove It." He was actively involved in civil events and provided considerable support to painters and writers.

Kachanivka was inherited by his elder son Vasyl Tarnovsky, Jr. (1838-1899) and then reached its full splendor. Vasyl Tarnovsky, Jr. was fully giving himself to collecting art objects, doing charity and patronship work. He was engaged in numerous important events in Ukraine: made considerable contributions for erection of the monuments to Bohdan Khmelnytskyi in Kyiv and Ivan Kotlyarevskyi in Poltava, participated in editing the "Kievskaya Starina» (Kyiv Antiquity) magazine, arranging the tomb of Taras Shevchenko in Kaniv, etc. He spent the last years of his life in Kyiv where he is buried.

So, thanks to the Tarnovskyis, the philanthropists, Kachanivka went down in history of Chernihivshchyna as an important cultural center, center where they collected pieces of art and patronized fine art and literature. Thanks to the Tarnovskyi family, a beautiful landscape park was built in Kachaivka that added to Kachanivka as an architectural and artistic gem. Thanks to these philanthropists Chernihiv has the collection of Ukrainian antiquities now and Ukraine has National museum of Taras Shevchenko.

Key words: Kachanivka, the Tarnovskyi family, philanthropy, arts patronage, collecting, charity, antiquity.